

свідчить про обмеженість адаптаційних можливостей саморегулювання, виникає необхідність у створенні нової сучасної системи регулювання розвитку СФР. Інституційною основою такої системи визначено створення сучасного організаційно-регуляторного комплексу функціонування СФР як сукупності міжнародних політичних і фінансових організацій, регіональних союзів тощо. Роль інституцій у цьому комплексі полягає в розробленні і здійсненні спільної стратегії регулювання і координації СФР на глобальному рівні. Передусім ідеться про розробку загальних правових норм, що мають регулювати взаємовідносини суб'єктів фінансових ринків. Каркас даного комплексу має спиратися на дві опори – національні як основні низові регулятори і наднаціональну структуру, яка координує і спрямовує дії останніх. Цей комплекс може уможливити використання переваг економії на масштабах, забезпечити добре організовану систему контролю, більшу прозорість ринку, що в результаті сприятиме підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності національних фінансових ринків і ефективності СФР у цілому.

Створення такого комплексу передбачає формування нових форм міжнародного співробітництва у фінансовій сфері, а також оздоровлення національної кредитно-фінансової і платіжної систем. Це сприятиме більш безпечному розвитку всіх складових СФР.

Висновки

Як показав аналіз банківської практики, централь-

ні банки різних країн спрямовують свою діяльність у бік уніфікації регламентацій банківської діяльності, консолідації капіталу, всебічної підтримки національних банківських систем, що забезпечують потреби національної і глобальної економіки. У результаті оцінювання потреб бізнесу встановлено, що для реалізації програми формування єдиного економічного простору затребуваними виявляються довгострокове кредитування, проектне фінансування, у тому числі на синдикуваній основі, а також симетричний інформаційний обмін у всіх галузях економіки. Державна участь і підтримка зазначених напрямів сприятимуть створенню умов для ефективної інтернаціоналізації економічного простору. Раціональні і стійкі відносини суб'єктів господарювання формуються на базі загальних економічних інтересів і дієвої державної підтримки. Досвід ряду країн Центральної і Східної Європи, наприклад, показав, що поступальність дій і жорстка регламентація спекулятивних операцій сприяли мінімізації впливу кризи на національну економіку.

ЛІТЕРАТУРА

5. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: відкрите суспільство під загрозою. – К.: Основи, 1999.
6. Financial Stability Review, European Central Bank, December, 2004.
7. Саркисянц А. Г. Мировая финансовая архитектура: проблемы и перспективы // Бизнес и банки. – 2002. – № 30 (612). – С. 1–3.

УДК 502 (075.8)

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГЕОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

А. В. Бодюк, канд. екон. наук

Постановка проблеми. Геологічна інформація офіційно трактується як «...зафіксовані дані геологічного, геофізичного, геохімічного, аерокосмічного, економічного змісту, що характеризують будову надр, наявні в них корисні копалини, умови розробки родовищ, інші якісні і кількісні параметри й особливості надр і

отримані за результатами геологорозвідувальних, геолого-екологічних, науково-дослідних, експлуатаційних і інших робіт» [2, с. 159]. На отримання геологічної інформації спрямована вся науково-дослідна і виробнича діяльність геологічних підприємств. Геологічна інформація, на нашу думку, має стати одним із факторів підвищення ролі мінерально-сировинного бізнесу в економіці України й інших країн світу.

В Україні залишається не вирішеною проблема достатнього державного фінансування підприємств і наукових закладів геологічної галузі. Тому фінансування пошуково-розвідувальних досліджень і робіт (традиційно трактованого як фінансування геологорозвідувальних робіт) відповідно до потреб економіки з

відтворення мінерально-сировинної бази фактично не здійснюється.

Більш того, на державному рівні мало місце відносне скорочення обсягу фінансування геологічної галузі. Це було однією з причин того, що з середини сімдесятих років розпочався спад видобутку більшості корисних копалин. Тільки в середині 90-х років минулого століття намітилася тенденція до стабілізації видобутку, а щодо деяких корисних копалин – навіть незначне його зростання. Отже, ідеться про тенденцією до зниження обсягів забезпеченості надровими ресурсами мінерало-переробних підприємств різних галузей економіки країни.

Актуальність розвитку геологічного вивчення надр пояснюється й тим, що сучасна економіка України характеризується показниками, які свідчать про явно виражене зростання експорту мінеральної сировини, глибока переробка якої не отримала економічної значимості в національній економіці.

Отже, за роки політичної незалежності Україна в якійсь мірі стала сировинним донором для економіки інших держав. Водночас слід зазначити, що підвищення показників геологічного вивчення надр і розвитку мінерально-сировинної бази, збільшення природно-промислових ресурсів – питання економічної безпеки України. Державні потреби розвитку ресурсного виробництва вимагають постійного загального геологічного вивчення надр, здійснення оцінювання перспективного потенціалу мінерально-сировинної бази України тощо. Оскільки економічне відтворення мінерально-ресурсної бази країни потребує значних коштів, щорічною залишається проблема знаходження джерел його фінансування. Особливу актуальність, на наш погляд, мають виконання досліджень і роботи з відновлення родовищ корисних копалин, особливо вуглеводневих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем фінансування геологорозвідувальних робіт присвячені праці І. Д. Андрієвського, Д. С. Гурського, В. П. Колбушкіна, М. В. Кочура, В. С. Міщенко, О. М. Сухіної, П. М. Чепіля, Б. П. Чиркіна, В. Я. Шевчука та ін. Це питання розглядалося також Державною геологічною службою України. При цьому констатується, що фінансування галузі з основного джерела – Державного бюджету України залишається недостатнім. Приватні підприємці, як правило, не мають достатніх коштів для фінансування ризикованих проектів геологічного вивчення надр. За рахунок банківських кредитів за умов високих ставок також фінансова проблема не вирішується. Тому підкреслимо, що основним джерелом формування коштів для геологічної галузі залишається чинний збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету.

Як свідчить практика й обґрунтування науковців,

відрахування підприємствами до збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, не вирішує питання фінансування відтворення мінерально-сировинної бази в частині загального геологічного вивчення надр. Є точка зору, що ці відрахування будуть здійснюватися на період перехідного етапу розвитку економіки, що вони як джерело коштів мають обмежуватися до поступового наближення до нуля. Далі зазначається, що необхідно шукати альтернативні або додаткові джерела фінансування витрат на загальне геологічне вивчення надр та оцінки мінерально-сировинної бази [4, с.147]. Це положення залишається актуальним на перспективу.

Мета статті – обґрунтування потреби геологічної галузі у власних джерелах фінансування геологічного вивчення надр.

Виклад основного матеріалу. До джерел коштів фінансування пошуково-розвідувальних досліджень і робіт належать відрахування з фінансових ресурсів гірничо-видобувних підприємств, що користуються надрами, які в минулому були освоєні за рахунок коштів державного бюджету, – збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету. Цей платіж надходить до Державного бюджету України. Необхідність справляння збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, визначається перш за все потребами збільшення фінансових ресурсів галузі, які формуються за рахунок цього збору.

Використання коштів за рахунок підприємницьких структур, кредитів банків на найближчі роки очікувати не варто, оскільки цим суб'єктам господарювання такі затрати не тільки не дадуть комерційних доходів, але навіть не окупляться у вигідні (короткі) строки. Тому фінансування має бути державним, централізованим, хоча не виключається залучення на певних умовах і недержавних коштів.

Отже, кошти на зазначені потреби мають формуватися за рахунок доходів гірничо-видобувних підприємств незалежно від форми їхньої власності. Тому і пропонується створити спеціалізований Надрогологічний фонд, який має базуватися на відрахуваннях від доходів користувачів надр – зборів за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, а також інших видатках з Державного бюджету України, не виключається фінансова участь у ньому й вітчизняних інвесторів.

Враховуючи актуальність вирішення проблеми фінансування усього комплексу господарювання з розвідки і видобутку надроресурсів, збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, необхідно включити до переліку загальнодержавних платежів Податкового кодексу України. Однак пропонується уточнити назву і визначення збору.

Законодавством збір за геологорозвідувальні

роботи, виконані за рахунок державного бюджету віднесено до загальнодержавних податків і зборів. Цей збір сплачують усі користувачі надр незалежно від форм власності, хоча родовища досліджуються і розробляються також і за рахунок власних коштів підприємств.

З метою дотримання принципу об'єктивності пропонується платіж визначати як «збір на геологорозвідувальні роботи» (збір ГРР) відповідно за призначенням акумульованих коштів і внести відповідні зміни до законодавства. Пропонується таке визначення платежу: збір на геологорозвідувальні роботи – це платіж цільового призначення, що акумулює кошти від надрокористувачів на фінансування витрат з пошуку і розвідки твердих корисних копалин, золота, підземних вод і глибокого розвіданого буріння на нафту і газ. За економічним змістом він являє собою суму відрахувань за показником обсягів видобутої мінеральної сировини або погашених запасів корисних копалин. Тобто, на нашу думку, логічно вважати, що аналізований збір являє собою фіскальну вартість чинних геологорозвідувальних робіт.

За даними Державної геологічної служби України, наведено порівняльний аналіз частки збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, в ціні чи собівартості деяких видів мінеральної сировини (див. таблицю). На наш погляд, ця частка є надто низькою, оскільки ресурсні витрати в собівартості, як правило, займають значно більшу питому вагу.

За чинним порядком обліку витрат збори за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, належать до доданої вартості, тому

включаються до складу валових витрат виробництва надрокористувача-платника податку на прибуток підприємств. Але ж надрокористувач, що сплачує збір ГРР, не повинен використовувати його суми для формування (збільшення) вартості видобутої сировини, виконаних робіт, наданих послуг. Отже, дане віднесення не може відповідати чинному механізму формування витрат підприємства, тобто є штучним. Тому, на нашу думку, суми цього збору доцільно сплачувати за рахунок прибутку з тим, щоб не знижувати його розмір, а податок на прибуток підприємств необхідно зменшувати на суму збору. Оскільки основним документом, що регламентує порядок сплати зборів за геологорозвідувальні роботи, має бути Кодекс України про надра, то до нього й необхідно внести цю новацію [5].

Користувачі надр, які сплачують збори на геологорозвідувальні роботи, не звільняються від платежів за користування надрами для видобування корисних копалин, спеціальне використання прісних водних ресурсів, інших обов'язкових платежів, якщо інше не буде передбачено чинним законодавством України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародними угодами. Тому пропонується все-таки зменшити такі платежі через відповідні понижувальні коефіцієнти. Тобто має бути враховано, як уже згадувалося, у Податковому кодексі України податкові ставки на інші податки для надрокористувачів з тим, щоб знизити такі витрати.

Наведемо варіант обґрунтувань Державної геологічної служби України на прикладі каолінів. Витрати на дорозвідку родовища, згідно з актами виконаних робіт, належать до окремої групи витрат, які, у випадку

Корисна копалина	Ціна або собівартість*, грн/т, грн/м ³ (2004 р.)	Чинний норматив, грн/т, грн/м ³	Частка, %	Індексований норматив, грн/т, грн/м ³	Частка, %
Нафта	2500	20,5	0,82	39,77	1,59
Вугілля кам'яне енергетичне	66-93,5	0,47	0,7-0,5	0,91	1,38-0,97
Залізна руда багата	168	0,57	0,34	1,11	0,66
Глина бентонітова	130	0,2	0,15	0,39	0,3
Доломіт	13,87-26,9*	0,09	0,65-0,33	0,17	1,23-0,63
Вапняк флюсовий	8,34-24,4*	0,09	1,08-0,37	0,17	2,04-0,7
Пісок формувальний	5,15-14,47*	0,1	1,94-0,69	0,194	3,77-1,34
Сировина для облицювальних матеріалів	310-764	0,25	0,27-0,11	0,485	0,52-0,21
Цементна сировина	113-140*	0,1	0,09-0,07	0,194	0,17-0,14

переведення запасів каолінів родовища із категорії С₂ в категорію С₁, будуть амортизуватися відповідно до вимог статті 9 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». У випадку завершення робіт без переведення запасів у вищі категорії ці витрати згідно з пунктом 9.6 цього Закону належатимуть до складу валових витрат виробництва (обігу) поточного податкового періоду завершення робіт.

Плата за користування надрами для видобування корисних копалин, у тому числі в період дорозвідки, належить до плати за спеціальне використання природних ресурсів, передбачена підпунктом й) пункту 1 статті 14 Закону України «Про систему оподаткування» і підлягає сплаті в повному обсязі, обчисленому відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 року № 1014 «Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин і Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин». Відповідно до вимог пункту 17 цієї постанови, плата за обсяги видобутих корисних копалин і обсяги витрат у надрах, що не перевищують нормативні, повністю належать до валових витрат виробництва і обігу, а не до окремої групи витрат.

Підтверджує це і пункт 5.2.5. Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», в якому зазначено, що суми внесених (нарахованих) податків, зборів (обов'язкових платежів), установлених Законом України „Про систему оподаткування” включаються до складу валових витрат. Тому загальний розрахунковий обсяг видобутку каолінів на родовищі дорівнюватиме обсягу промислових запасів, обґрунтованому в проекті на розробку цих запасів. Витрати на проектування розробки дорозвіданих запасів також будуть належати до окремої групи витрат.

Плата за користування надрами для видобування корисних копалин належить до плати за спеціальне використання природних ресурсів, передбачена підпунктом й) пункту 1 статті 14 Закону України «Про систему оподаткування» і підлягає сплаті в повному обсязі, обчисленому відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 року № 1014 «Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин та Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин».

Відповідно до вимог пункту 17 зазначеної постанови, плата за обсяги видобутих корисних копалин і обсяги витрат у надрах, що не перевищують нормативні, належить до валових витрат виробництва і обігу. Пунктом 5.2.5. Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» також передбачено, що суми внесених (нарахованих) податків, зборів (обов'язкових платежів), установлених Законом України «Про систе-

му оподаткування», включаються до складу валових витрат.

До витрат, пов'язаних з видобутком корисних копалин, які підлягають амортизації на умовах статті 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», належать витрати на розвідку (дорозвідку) та облаштування будь-яких запасів (родовищ) корисних копалин, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1998 року № 118, а саме:

- одноразові платежі за користування надрами, передбачені Кодексом України про надра;

- витрати на придбання геологічної інформації, що є в розпорядженні інших юридичних осіб;

- витрати на попередню розвідку родовищ (запасів) корисних копалин, проведену за рахунок власних коштів підприємств, що включає проектні роботи, пошуково-розвідувальні, бурові та гірничі роботи, геофізичні, геохімічні й інші дослідження в межах визначеної ділянки (території);

- витрати на детальну розвідку родовищ (запасів), проведену за рахунок власних коштів підприємств, що включає проектування, облаштування родовищ (з будівництвом селища тощо), бурові та гірничо-прохідницькі роботи, технологічні дослідження тощо;

- витрати, пов'язані з державною експертизою і оцінкою запасів корисних копалин;

- витрати на розроблення техніко-економічних обґрунтувань, бізнес-планів, угод (контрактів), концесійних договорів на користування надрами тощо;

- витрати на проектування розробки родовищ (запасів) корисних копалин;

- витрати на дорозвідку родовищ (запасів) корисних копалин, що здійснюється підприємством після завершення детальної розвідки паралельно з експлуатаційними роботами в межах гірничого відводу і які супроводжуються нарошуванням запасів корисних копалин чи переведенням запасів у більш високі категорії розвіданості (включаючи виконання бурових, гірничо-прохідницьких робіт тощо).

До складу зазначеної групи не включаються витрати:

- на придбання ліцензій та інших спеціальних дозволів, виданих державними органами з ведення господарської діяльності (у тому числі витрати на реєстрацію, оформлення гірничого відводу тощо);

- на геологорозвідувальні роботи, виконані та профінансовані (як у минулому, так і в поточному періоді) за рахунок державного бюджету;

- на розвідку (дорозвідку) запасів (родовищ) корисних копалин, що виконувалася за рахунок підприємства, і не привела до відкриття та нарошування додаткових обсягів балансових запасів чи до підвищення ступеня їхньої розвіданості (категорійності), у тому числі якщо відповідні роботи були припинені з огляду на економічну недоцільність;

• видобувних підприємств на експлуатаційну розвідку з метою уточнення контурів покладів корисних копалин, їхньої якості та гірничо-технічних умов розробки (без наросування запасів корисних копалин і зміни їхньої категорійності за ступенем промислової розвіданості);

• на утримання основних фондів (у тому числі геологорозвідувальних підрозділів, організацій), що перебувають у стані консервації.

• Отже, витрати на формування геологічної інформації надто зарегламентовані. З урахуванням певних умовностей вартість геологічної інформації, отриманої за рахунок коштів державного бюджету, розраховується за затвердженою методикою за формулою:

$$B_{гi} = B_{кр} * K_{п} * K_{о} * K_{я},$$

де $B_{гi}$ – вартість геологічної інформації;

$B_{кр}$ – вартість камеральних робіт;

$K_{п}$ – коефіцієнт переведення, який визначається з урахуванням інфляційних процесів;

$K_{о}$ – коефіцієнт, який визначається виходячи з відношення обсягів геологічної інформації, що надається надрокористувачеві, до загальних обсягів інформації, наведеної у звіті про геологічне вивчення надр. Цей коефіцієнт розраховується як відношення обсягів геологічної інформації або понесених витрат на ділянці надр, що надається в користування, до загальних обсягів такої інформації або понесених витрат для її отримання на об'єкті геологорозвідувальних робіт (відповідно до площі, величини запасів, кількості розвіданих пластів, кількості ділянок, обсягів буріння тощо);

$K_{я}$ – коефіцієнт, який визначається з урахуванням показників геологічної інформації (оцінка звіту, повнота геологічного вивчення ділянки надр). Цей коефіцієнт обчислюється множенням показників, що містяться в додатку 2 методики [5].

Вартість геологічної інформації визначається на дату її розрахунку в гривнях. У разі потреби в її обчисленнях застосовуються установлені Держкомстатом і Національним банком України індекси інфляції. На нашу думку, ця формула не враховує фактор часу, протягом якого змінюється вартість корисних копалин, родовищ, оплата праці персоналу геологічних підприємств, що зайняті вивченням надр. До того ж ціни на засоби виробництва і корисні копалини в часі залежать від попиту і пропозиції. Тому дана формула для обчислення вартості інформації про родовища корисних копалин потребує вдосконалення. Зокрема необхідно враховувати фактор часу, тобто періодів, в

які здійснювалися й геологічні дослідження і роботи.

Висновки і пропозиції

У формуванні вартості геологічної інформації певну питому вагу займають фіскальні платежі, суми яких необхідно знижувати, щоб стримувати зростання цін на надрові ресурси. Надрокористувач, що сплачує збір за геологорозвідувальні роботи, ніяким чином не повинен використовувати його суми для формування вартості видобутої сировини, виконаних робіт, наданих послуг, тому дане віднесення не може відповідати механізму формування витрат підприємства. Суми цього збору доцільно сплачувати за рахунок прибутку, щоб не знижувати його розмір, а податок на прибуток підприємств необхідно зменшувати на суму збору. Така новація в комплексі з іншим надасть можливість стримувати ціни на корисні копалини.

Оскільки основним документом, що регламентує порядок сплати зборів за геологорозвідувальні роботи, має бути Кодекс України про надра, до нього й необхідно внести цю новацію (до розділу з геологічної інформації).

Користувачам надр, які сплачують збори на геологорозвідувальні роботи, пропонується зменшити інші платежі через відповідні понижувальні коефіцієнти. Дана норма має бути врахована в Податковому кодексі України через спеціальні податкові ставки на інші податки для надрокористувачів.

Запропоновані положення щодо формування плати за геологічну інформацію доцільно викласти в Кодексі України про надра і в Податковому кодексі України.

Збір на геологорозвідувальні роботи у формі фіскальної вартості геологічного вивчення надр доцільно включити в число платежів Податкового кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гошовський С. В., Малюк Б. І.* Мінерально-сировинний бізнес (огляд світової практики): Навч. посіб. – К.:УкрДГПІ, 2008. – 352 с. Іл. 186, бібліогр. 57.
2. *Малюк Б. І., Бобров О. Б., Красножон М. Д.* Надрокористування у країнах Європи і Америки: довідникове видання. – К.: Географіка, 2003. – 197 с. : іл. 90. – Бібліогр.: С. 196–197.
3. *Рудько Г. І., Адаменко О. М.* Землелогія. Еколого-ресурсна безпека Землі / За ред. Г. І. Рудька. – К.: Академпрес, 2009. – 512 с.
4. *Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С., Коваль Я. В., Новоторов О. С., Паламарчук М. М.* Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
5. Кодекс України про надра: Закон України від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР (зі змінами і доповненнями).
6. Методика визначення вартості геологічної інформації, отриманої за рахунок коштів державного бюджету, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2008 р. № 1075.